

(Fortsættelse 61):

EXCEPTIONEL NYHED

Imidlertid blev hverdagens normalt små begivenheder en dag ganske uventet, i hvert fald for de fleste almindelige danskere, afbrudt af nyheden om en helt exceptionel begivenhed: Et attentat mod den nazistiske tyske kansler Adolf Hitler. Fredag den 21. juli kunne aviserne, deriblandt københavneravisen "Nationaltidende", på forsiden meddele lidt af en sensation, nemlig følgende: Hitler lettere saaret ved et Sprængstof-Attentat. Flere Generaler og Medarbejdere i Førerhovedkvarteret blev saaret samtidig. Hitler kunde straks genoptage sit Arbejde og modtog efter Attentatet Mussolini til Samtale.

Attentatet fandt som oplyst sted den 20. juli 1944, mere præcist kl. 12.50, hvor Hitler afholdt konference med sine generaler i "Ulveskansen" i Østpreussen, hvor Hitler og hans nærmeste stab jævnligt opholdt sig. Førerbunkeren var af beton, men af en eller anden grund blev konferencen flyttet til en træbarak i nærheden. Hvis bomben var blevet sprængt i betonbunkeren, ville trykbølgen i henhold til eksperter sandsynligvis have dræbt alle tilstedeværende øjeblikkeligt. Hensigten med attentatet var dog ikke kun at rydde Hitler af vejen, men var mere generelt et forsøg på at sætte naziregimet fra magten. Meningen var, hvis attentatet lykkedes, at magten i Tyskland skulle overtages af en gruppe konservative militærfolk, som syntes, at Hitlers politik og krigsførelse var totalt forfejlet. Skæbnen ville, at selve attentatet blev både ledet og udført af oberst von Stauffenberg, som var i den situation, at han som den eneste af attentatfolkene havde adgang til det sted, hvor Hitler opholdt sig. Efter at have anbragt den mappe, hvori den tidsindstillede bombe var anbragt under et bord, så tæt som muligt på det sted, hvor han vidste at Hitler ville stå under konferencen, forlod Stauffenberg stedet og kørte mod Berlin, i den tro, at i hvert fald Føreren ikke længere var i live. Imidlertid var der en af de deltagende generaler, som stod tæt på Hitler, der flyttede mappen om på den anden side af et bordben, fordi den stod i vejen for hans fødder, og det kom til at betyde, at bomben stod længere væk fra Hitler, som derfor var så heldig kun at blive lettere såret.

Efterfølgende må man konstatere, at Hitler mente bogstaveligt, hvad han sagde i sin tale, nemlig at den "lille Klynge forbryderiske Elementer", som stod bag attentatet imod ham, ville "blive ubarmhjertigt udryddet." Det lykkedes hurtigt at opklare, hvem der stod bag attentatet, hvilket allerede fremgår af Hitlers ovenfor citerede tale til det tyske folk. Da Stauffenberg nogle timer senere nåede frem til Berlin, hvor meningen var, at han herfra skulle have ledet det videre forløb, kom det hurtigt til at stå klart for ham og hans medsamsvorne, at attentatet var totalt mislykkedes. Det fik den

konsekvens, at folkene bag attentatet blev arresteret ved midnatstid, og at Stauffenberg og hans nærmeste medsammensvorne blev henrettet på stedet, medens omkring 200 blev arresteret og på ydmygende vis forhørt af den berygtede nazistiske dommer Roland Freisler, som uden nogen form for forsvar dømte alle til døden, De pågældende blev under frygtelige pinsler hængt i slagtekroge i et slagtehus, medens 7000 andre, som ansås for at være modstandere af Hitler og hans regime, blev arresteret og formentlig for de flestes vedkommende idømt langvarige fængselsstraffe eller dømt til anbringelse i arbejdslejre, de såkaldte kz-lejre, hvor chancen for at overleve var minimal.

Det forlyder, at Hitler via Goebbels beordrede sine folk til at lave filmoptagelser af de hængtes pinsler og død, så at han senere kunne sidde i sin hjemmebiograf og fryde sig over at se sine modstanderes endeligt.

Som en foreløbig kommentar til det store spørgsmål om skyld og straf, kan jeg her sige, at dødsstraf med tilbagevirkende kraft for landsforræderiske handlinger, blev midlertidigt vedtaget og indført ved lov af 1. juni 1945. Det blev samtidig bestemt, at dødsdommene skulle eksekveres ved skydning.

Hen mod midten af august kunne aviserne meddele, at 11 danske sabotører var blevet skudt ved et flugtforsøg under en transport fra Vestre Fængsel og til Tyskland. Hvad aviserne ikke fortalte, var, at fangerne skulle sættes i tysk koncentrationslejr, men det kunne de illegale aviser til gengæld berette om. Drabene på de 11 sabotører, som selvfølgelig var planlagt på forhånd, udløste 15. august en 24 timers proteststrejke blandt arbejdere på københavnske virksomheder.

Modstandsbevægelsens folk var naturligvis klar over, hvad tyskernes hensigt var med, at folk skulle være forpligtede til at møde op på politistationerne for at få et legitimationskort. Det betød nemlig, at man i nogle tilfælde ville kunne anholde mistænkelige personer, herunder nogle af de folk, der var modstandsfolk eller deltog i illegalt arbejde og som følgelig var gået under jorden. Derfor var det vigtigt for modstandsbevægelsen selv at forsyne sådanne folk med et gyldigt legitimationskort, og til det formål fjernede revolverbevæbnede mænd den 18. august ca. 20.000 legitimationskort og de nødvendige stempler fra Københavns statistiske kontor. De stjalne, men 'falske' identitetskort, blev på den måde gjort gyldige, om end strengt taget ikke lovlige.

ARBEJDET PÅ "FYRTØJET" FORTSÆTTES

Men end så længe fortsatte tilværelsen som nævnt sin nogenlunde vante gænge for de allerfleste danskere, og for os medarbejdere hos Dansk Farve- og Tegnefilm A/S var produktionen af "Fyrtøjet" selvfølgelig i centrum. Vi var nu mere end nogensinde før klar over, at det gjaldt for hver især om at rubbe neglene og se at få filmen tegnet færdig. Ikke kun for firmaet Dansk Farve- og Tegnefilms skyld, men for alle os, som helst så at der også i fremtiden ville være en professionel beskæftigelse for os indenfor tegnefilmproduktion.

Herover ses – desværre noget uskarpt - et lille udsnit af de såkaldte "koloriner" siddende ved et langt bord bag vinduerne ud mod Frederiksberggade. Det er fra venstre Anne Lise Clausen, Henny Hynne, kaldet "Høne", Bodil Rønnow, som dog var mellemtegner, Birthe Petersen, kaldet "Fryse Birthe", Karen Bech (halvt skjult), kaldet "Miss Bech", og Mona Ipsen, kaldet "Irmelin". – Foto: © ca. 1943-44 Arne "Jømme" Jørgensen.

Noget af det, der var med til at besværliggøre og forsinke færdiggørelsen af "Fyrtøjet", var den omstændighed, at tyske fabrikkers leverancer af de celluloider, der blev brugt og som var uundværlige i tegnefilmproduktionen, snart blev vanskeliggjort. Det skyldtes, at de stoffer, der blev anvendt til fremstillingen af celluloiderne, også var vigtige for den tyske krigsindustri, og derfor hændte det jævnligt, at det var umuligt for Johnsen at skaffe det antal celluloider, som der faktisk skulle bruges. Derfor måtte man gribe til den desperate og tidkrævende udvej, at afvaske de celluloider, der allerede var blevet brugt én gang, så de kunne genbruges. Men det var en besværlig proces at vaske farver og tuschstreger af, tørre og glatte celluloiderne, så disse ikke fik ridser og der ikke kom flere reflekser end højst nødvendigt under belysningen og optagelsen på trickbordet.

Imidlertid viste det sig da også at være en næsten umulig opgave, at afvaske, tørre og glatte celluloiderne, så reflekser blev undgået. Det ser man tydeligt i "Fyrtøjet", hvor mange af scenerne desværre skæmmes af 'flammende' reflekser i billedet.

Et andet problem var de specialfarver, plakatarver, hvori der var iblandet en vis mængde gummiarabicum som klæbemiddel, for at få farverne til at hænge fast på celluloidernes spejlglatte overflader. Disse farver blev også importeret fra Tyskland, og på et tidspunkt blev denne import stoppet, angiveligt af samme grunde, som tilfældet var med celluloiderne. Det blev derfor tvingende nødvendigt at finde en dansk fabrikant, som ville og kunne påtage sig at producere lignende farver og til et lignende brug. Det lykkedes at få en farvefabrikant Birch til at påtage sig opgaven, idet han benyttede det danske plakatarvefabrikat ALLAK og blandede farverne til de ønskede nuancer, som der derefter blev iblandet en vis mængde gummiarabicum, men det viste sig hurtigt at give visse problemer, dels med farvetonerne og dels med klæbeeften. Imidlertid viste det sig heldigvis også, at nogle af "kolorinerne", sådan kaldte farvelægningspigerne sig selv, snart fandt ud af at røre farverne op med et bindemiddel, som gjorde arbejdet noget lettere.

Under produktionen af "Fyrtøjet" var forholdet mellem Allan Johnsen og personalet for det meste ganske godt, og flere af den kreative del af medarbejderne følte sig nærmest taknemmelige over, at han havde givet dem mulighed for at komme til at lave tegnefilm. For enkelte, som f.eks. i mit eget tilfælde, blev han en faderlig ven, der opmuntrede og støttede én til at yde sit allerbedste, og det skortede ikke på uforbeholden – og kontant – anerkendelse, når det var lykkedes at animere en særlig vellykket scene. Det skete i al fald for mig op til flere gange i løbet af det års tid, fra 1944-45, hvor jeg på trods af mine dengang kun 15 år fungerede som nøgletegner af især heksens krage og af den mindste af de tre hunde, samt af flere scener med bifigurer.

Men efter at det hen på året 1944, hvor Allan Johnsen førte forhandlinger med filmselskabet Palladium, som man af nødvendighedsgrunde gerne ville engagere sig med som medproducent og distributør af "Fyrtøjet", var blevet åbenlyst for ledelsen, at produktionsplanen ville blive overskredet ganske betragteligt, så Allan Johnsen sig som ansvarlig produktionsleder nødsaget til at presse især nøgletegnerne og mellemtegnerne til at forøge det daglige antal af henholdsvis nøgletegninger og mellemtegninger. For at sikre sig at kravet blev overholdt, lod Johnsen opsætte en slags "urskiver" af pap på tegnepultene. Meningen var, at hver eneste tegner skulle flytte "urviseren" successivt fra tal til tal, for at markere, hvor mange tegninger vedkommende havde præsteret i løbet af arbejdsdagen.

Denne opstramning af arbejdsrutinen blev modtaget med stor harme og utilfredshed af tegnerne, som mente, at de hver især lavede det antal tegninger per dag, som det var muligt. Især nøgletegnerne følte sig krænket af indførelsen af "urskiverne", idet de alle uden undtagelse opfattede sig selv som så entusiastiske og engagerede i hver deres arbejde, at den form for arbejdskontrol ikke hørte hjemme i sammenhængen. Der blev derfor nedsat en frivillig arbejdsgruppe på 10 medlemmer, hvoraf kun en var kvinde, og hvoraf jeg også blev yngste medlem, men som skulle finde ud af, hvordan en modaktion imod ledelsens "overgreb" kunne og skulle gribes an. Tanken om dannelse af en fagforening var nærliggende, lige som truslen om strejke blev opfattet som et nødvendigt redskab at bruge i lønmodtagernes kamp for højere lønninger og acceptable arbejdsvilkår.

Et 'historisk' møde, som fandt sted en lørdag eftermiddag i august 1944 på restaurant "Sluk Efter" på Strandvejen i København. Tegnerne hos Dansk Farve- og Tegnefilm A/S var enedes om at der burde startes en faglig sammenslutning som modvægt mod ledelsens egenrådige krav og betingelser. Der nedsattes et 'udvalg', som skulle finde ud af, hvordan man fik stabledet en sådan fagforening på benene, og hvilke modkrav og -betingelser, man mente ledelsen skulle opfylde, for ikke at risikere at medarbejderne nedlagde arbejdet. Fra venstre og rundt om bordet ses Otto Jacobsen (med ryggen til), Harry Rasmussen, Kjeld Simonsen (Simon), Bjørn Frank Jensen, Bodil Rønnow, Erling Bentsen, Preben Dorst, Finn Rosenberg (med hat) og Mogens Mogensen. – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen. FOTO 222

Med det formål for øje, afholdt den nævnte arbejdsgruppe en lørdag eftermiddag i juni 1944 et krisemøde på restaurant "Sluk Efter" på Strandvejen i Hellerup. Da det var lunt vejr, bænkedede man sig udendørs, hvilket samtidig havde den fordel, at ingen uvedkommende ville kunne høre, hvad der blev talt om ved den lejlighed. Deltagerne var Arne "Jømme" Jørgensen, Bodil Rønnow, Erling Bentsen, Børge Hamberg, Bjørn Frank Jensen, Otto Jacobsen, Preben

Dorst, Mogens Mogensen, Finn Rosenberg, Kjeld Simonsen og Harry Rasmussen. Husfotografen "Jømme" tog også nogle snapshots ved den lejlighed, men kom ikke selv med på nogen af billederne, skønt han var medlem af arbejdsgruppen. Ingen tænkte på at tage et foto, som han var med på.

Samme situation som på det desværre noget uskarpe billede ovenfor: Fra venstre og rundt om bordet ses Preben Dorst, Finn Rosenberg (med hat), Mogens Mogensen, Otto Jacobsen, Børge Hamberg, Harry Rasmussen og Kjeld Simonsen (Simon). – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen.

Fortsat samme situation som på de to foregående fotos. Fra venstre og rundt om bordet ses (i baggrunden) Erling Bentsen, Preben Dorst, Finn Rosenberg (stadig med hat på), Mogens Mogensen og Otto Jacobsen, som kigger op mod fotografen, Arne "Jømme" Jørgensen, som også var medlem af 'udvalget', men som ingen tænkte på at tage et billede af. – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen. FOTO 224

På mødet enedes man om at afvise, hvad man anså for ledelsens urimelige krav om øget effektivitet, og kræve de famøse papskiver fjernet. I modsat fald ville man indlede en strejke, medmindre ledelsen ville og kunne komme op med et andet og bedre forslag til løsning af de aktuelle problemer. Animatorerne havde jo i al fald ét stærkt kort på hånden, idet der på den tid faktisk ikke fandtes andre erfarne og relativt rutinerede animatorer – bortset fra Müller og Mik, som jo var ude af billedet – i kongeriget Danmark, end de folk, der er nævnt ovenfor.

Situationen havde i øvrigt i mellemtiden udviklet sig sådan, at der blev kold luft omkring Peter Toubro i form af usædvanlig tavshed og utilnærmelighed, så snart han viste sig på tegnestuen, og dette gjaldt også og måske især, når Allan Johnsen viste sig på tegnestuen. Derfor valgte begge en overgang kun at aflægge besøg, når sådanne var uundgåelige i medfør af arbejdets karakter. Men det var selvfølgelig en uholdbar situation i længden.

Mandag formiddag blev medarbejdernes stort set enstemmige protest mod "urskiverne" fremført af Børge Hamberg på egne og medarbejderes vegne og forelagt Allan Johnsen. Men han var jo som ansvarlig produktionsleder på sin vis lige så presset som sine modkombattanter, så han indså åbenbart situationens alvor, for han reagerede faktisk prompte, idet han gav Peter Toubro besked på straks at sørge for at de famøse "urskiver" blev fjernet fra tegnepultene. Det var med et lidt forlegent og kejtet smil, at Toubro samme middag personlig gik rundt på tegnestuen og pillede de 'urskiver' af tegnepultene, som han tidligere selv havde sat op.

Men selvom i hvert fald de kreative medarbejdere, herunder især animatorerne og mellemtegnerne, var sig deres individuelle ansvar bevidst og derfor i videst muligt omfang undgik spildtid, løste det imidlertid ikke problemet med den forsinkede produktionsplan. Situationen skyldtes primært, at man på grund af uerfarenhed med tegnefilmproduktion oprindeligt havde fejlbedømt, hvor lang tid det ville tage at producere en tegnefilm af en størrelsesorden som "Fyrtøjet". Vel at mærke med en stab af medarbejdere, som for de flestes vedkommende hverken var erfarne eller rutinerede. Følgelig var omkostningerne ved filmens produktion samtidig budgetteret alt for lavt.

Løsningen på konflikten og problemet fremkom gennem en overenskomst mellem ledelsen og medarbejderrepræsentanterne, som dels bestod i, at man generelt hævede lønningerne for især nøgletegnerens vedkommende, og dels i, at nøgletegnerne og mellemtegnerne forpligtede sig til at arbejde over stort set resten af produktionstiden, og fra og med mandag til og med fredag fra kl. 17 til 23. Den normale arbejdstid var på disse dage fra kl. 8 til 17. På lørdage var

arbejdstiden fra kl. 8 til 14, og der skulle ikke arbejdes over på lørdage. Men på hverdage betød det en arbejdsdag på 15 timer!

Her ses jeg som 15-årig nøgletegner i 1944. Billedet giver et ganske godt indtryk af det halvmørke, hvori arbejdet til dagligt foregik, men med den tændte lyspult, hvis lys skinnede op i ansigtet, og tegnelampen, som skinnede ned på det hvide papir, når den jævnligt blev tændt. Det medførte, at man både fysisk og psykisk vænnede sig til halvmørket i en sådan grad, at det i hvert fald for mit vedkommende var at foretrække, frem for det skarpe dagslys udenfor. – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen.

For mit eget vedkommende kom overarbejdet imidlertid til at betyde en mærkbar tilvækst i lønningsposen. Vi fik ugeløn, og jeg havde selv en slutløn på omkring 225 kr. om ugen, og i overarbejdsperioden havde jeg 525 kr. om ugen i løn. I begge tilfælde en usædvanlig høj løn. Min far havde på det tidspunkt omkring det halve i ugeløn af, hvad jeg fik.

Hvor meget overarbejdet, som strakte sig fra omkring oktober 1944 til hen på foråret 1945, reelt kom til at betyde for produktionstiden, ved jeg ikke præcist, men den betød betydeligt flere penge i lønningsposen end normalt for mange af medarbejderne. Det var dog en vanskelig tid at komme igennem, idet en 15 timers arbejdsdag mandag til og med fredag og uge efter uge og måned efter måned, tærede stærkt på kræfterne hos alle involverede. Det gik også ud over det private sociale samvær med familie og venner, som man stort set kun kunne være sammen med i weekenderne. Men den skønne dag oprandt i foråret 1945, da direktionen kunne meddele personalet, at det ikke længere var nødvendigt med overarbejdet. Dog, herom først senere.

(Fortsættes i afsnit 62)